

УДК 658:338.45

І. І. Туболець,*к. е. н., доцент кафедри фінансів підприємств та банківської справи,
Дніпропетровська державна фінансова академія***Н. І. Демчук,***к. е. н., доцент кафедри фінансів,
Дніпропетровський державний аграрний університет*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто роль комплексного аналізу фінансової звітності вітчизняного підприємства, наведені теоретико-методологічні основи вдосконалення методики проведення аналізу фінансової звітності підприємств.

In this paper the role of factors and conditions of complex analysis of financial statements of domestic enterprises are theoretical and methodological foundation for improvement of methods of analysis of financial reporting.

Ключові слова: комплексний аналіз, конкурентоспроможність, економічний потенціал, фінансова звітність.

ВСТУП

Індикатором конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта в умовах ринкової економіки є його фінанси. Існуючі нині в господарстві різні господарські структури виробляють найрізноманітніші види продукції, мають галузеву спрямованість і спеціалізацію. Різняться суб'єкти господарювання за розмірами, за кількістю працюючих, величиною та станом основних фондів, спільним для них є те, що всі вони в своїй діяльності формують і використовують фінанси.

Зберегти міцні ринкові позиції в умовах жорсткої конкуренції будь-якому виробникові можливо лише за умови належним чином проведеного фінансового аналізу — однієї з важливих функцій управління в ринковій економіці. Він дає змогу визначити конкурентоспроможність суб'єкта господарювання [7].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженням теоретичних аспектів фінансової звітності та фінансового стану присвячені роботи видатних економістів Балабанова І.Т., Білика М.Д., Клементьєвої О.Ю., Лончакової В.О., Мец В.О., Погостинської Н.Н., Павловської О.В., Цал-Цалко Ю.С. та інших.

При цьому використовуються різні підходи і методології оцінки фінансового стану підприємства. Накопичений досвід потребує

критичного огляду, систематизації методів оцінки фінансового стану для з'ясування їх недоліків і переваг, виявлених у процесі їх практичного використання.

Значну увагу аналізу фінансового стану підприємства і його оцінці приділяють тому, що, з одного боку, він оцінює результати діяльності підприємства, свідчить про досягнення; з іншого — виявляє передумови розвитку підприємства. У працях зарубіжних і вітчизняних економістів досліджено широке коло питань, пов'язаних з аналізом фінансового стану підприємства, його оцінкою і управлінням. Методичні основи кількісного вимірювання та оцінки фінансового стану підприємства і трактування його суті зафіксовано також і в нормативних актах відповідних міністерств (відомств).

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою дослідження є теоретична оцінка та розробка практичних рекомендацій з вдосконалення методики проведення комплексного аналізу фінансової звітності та аналізу фінансового стану підприємства. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань дослідження: обґрунтування теоретичних та методичних основ проведення комплексного аналізу фінансової звітності підприємств; визначення особливостей формування фінансової звітності підприємств; розробка методичних рекомендацій щодо вдоско-

налення методики проведення комплексного аналізу фінансової звітності підприємств та їх економічне обґрунтування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Систематизація історичних етапів становлення та розвитку економічного аналізу як науки є необхідною умовою визначення її теоретичних засад та практичних аспектів використання в контексті трансформації економіки. Дослідження концептуальних основ аналізу фінансового стану дозволило з'ясувати, що основним при його розгляді повинен бути системний підхід: вивчення взаємозв'язків системи аналізу і системи підприємства через діяльність апарату управління дозволило уточнити такі компоненти системи аналізу фінансового стану, як мета, засоби, результати, забезпечення і т.п. і на цій основі представити власну дефініцію аналізу фінансового стану.

Останнім часом фінансовій звітності та фінансовому стану підприємства присвячується багато навчальних посібників, підручників, монографій. Широко висвітлюється досвід розвинених країн з цієї галузі знань. Але слід зауважити, що велика кількість іноземних видань не знижує, а навіть збільшує попит на вітчизняну літературу такого спрямування. Вкрай необхідною стає наявність спеціальної літератури, в якій послідовно, крок за кроком відтворювалася б методика фінансового аналізу з конкретними прикладами, розрахунками та висновками [1; 2; 3; 5; 7].

У цьому зв'язку особливого значення набувають теоретичні дослідження побудови системи аналізу підприємницької діяльності за різних форм власності й різних форм господарювання, на базі чого повинні розроблятися прикладні питання фінансового аналізу та контролю.

Комплексна оцінка господарської діяльності є її характеристикою, отриманою в результаті комплексного дослідження, тобто одночасного та узгодженого вивчення сукупності показників, які відображають всі (або багато) аспектів господарських процесів, і що містить узагальнювальні висновки про результати діяльності виробничого об'єкта на основі виявлення якісних і кількісних відмінностей від бази порівняння (плану, нормативів, попередніх періодів, досягнень на інших аналогічних об'єктах, інших можливих варіантах розвитку) [3].

Діяльність підприємства характеризується сукупністю показників, які ієрархічно пов'язані між собою. Нижній рівень ієрархії — це прості показники, які безпосередньо можуть бути ви-

міряні або розраховані і надані в абсолютному або відносному виразі. Отримання комплексної оцінки — це поетапний перехід від оцінки одиничних показників до підсумкових оцінок вищого рівня і до отримання комплексної оцінки, що знаходиться на верхньому рівні ієрархії. Підсумкові (блокові) оцінки характеризують певні сторони діяльності підприємства. Комплексна оцінка характеризує результати діяльності підприємства в цілому. Підсумкову і комплексну оцінки отримують шляхом синтезу оцінок попереднього рівня ієрархії на підставі застосування різного роду середніх [4].

Комплексна економічна оцінка є характеристикою, яку отримують за одночасного та узгодженого вивчення сукупності параметрів, які відображають все або більшість аспектів зміни і розвитку економічних явищ і процесів. Вона вміщає загальні висновки за наслідками діяльності досліджуваного об'єкта [5].

Оскільки на основі такої оцінки можна здійснювати ранжирування об'єктів аналізу, її називають ще і рейтинговою. Складність комплексної економічної оцінки полягає в тому, що у разі багатокритеріального аналізу (багатофакторних систем) важко виділити узагальнюючий показник — критерій оцінки, а витрати на проведення аналітичних робіт не покриваються їх результативністю. Наявні також перешкоди методологічного та організаційного характеру.

Дослідження генезису фінансової звітності дало можливість класифікувати фактори її розвитку, серед яких виділено такий внутрішній фактор, як необхідність ефективного управління підприємством. Розгляд інформаційного значення фінансової звітності для окремих функцій управління дозволив виокремити необхідні якісні характеристики і властиві їй недоліки.

Необхідно запропонувати методичку моделювання, спрямовану на підвищення ефективності процесу управління шляхом удосконалення інформаційного забезпечення його аналітичної функції. Головні напрями реалізації цієї методички полягають у: структурному перегляді звітних форм; уточненні оцінки окремих статей у відповідності до принципу обачності; укрупненні розділів для запобігання надмірної деталізації; доповненні форм фінансової звітності відносними показниками структури.

Завдання комплексної економічної оцінки зводиться до визначення інтегрального параметра на підставі агрегації різних способів кількісного та якісного аналізу, наприклад, коли

виникають завдання підведення підсумків роботи господарського об'єкта за рік, аналізу виконання плану санації підприємства, загальної оцінки виконання бізнес-плану і т. п.

Проблеми фінансового аналізу підприємницької діяльності за різних форм власності та різних форм господарювання вивчені недостатньо, хоча їм приділяється багато уваги в економічній літературі і повсякденній роботі міністерств і відомств нашої держави.

Аналіз (без віднесення його до господарської діяльності та виділення в самостійну науку) існує з давніх-давен, є дуже об'ємним поняттям, яке лежить в основі усієї практичної та наукової діяльності людини. Фінансовий аналіз (аналіз — з грецької "розклад", "розчленування") — це метод оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства [12].

Науковцями досліджено, що аналіз був складовою системи обліку та контролю в сільськогосподарських маєтках у феодальній Британії (XII ст.). Родоначальником систематизованого економічного аналізу вважається француз Жак Саварі (1622—1680). Ідеї Саварі були поглиблені у XIX ст. італійським бухгалтером Джузеппе Червоні (1827—1917). Наприкінці XIX — на початку XX ст. в обліку з'явилось поняття "балансознавство". Воно розвивається за трьома основними напрямками: економічний аналіз балансу, комерційний аналіз балансу, популяризація знань про баланс серед користувачів [4].

Такий аналіз існував майже до початку 90-х років. Він був ретроспективним за своєю природою і малокорисним для підприємств, хоча в економічній літературі науковцями було вже розроблено методіку організації фінансово-господарської діяльності та аналізу фінансової звітності, яка найшла своє відображення в роботах С.К. Татур, М.І. Баканов та ін [11].

На початку 70-х років дослідження з теорії комплексного аналізу господарської діяльності і фінансової звітності набули подальшого розвитку, про що свідчить праця М.І. Баканова, А.Д. Шеремета, В.О. Мец та інших [3; 6; 10].

На теперішній час в умовах побудови ринкової економіки аналіз фінансової звітності як важливий елемент аналітичної роботи стає одним з головних інструментів управління діяльністю підприємств, в тому числі і сільськогосподарських. В основі фінансового аналізу лежить аналіз та управління фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання [7].

Аналіз фінансової звітності є однією з найважливіших функцій управління. Він дає змогу

визначити конкурентоспроможність суб'єкта господарювання в ринковій економіці [9].

Суб'єкт господарювання здійснює свою виробничо-торговельну діяльність на ринку самостійно, але в умовах конкуренції. Ринкові регулятори разом з конкуренцією створюють єдиний механізм господарювання, що змушує виробника враховувати інтереси і попит споживача. Господарюючи суб'єкти вступають між собою в конкурентні відносини. Той, хто програє, стає банкрутом. Щоб цього не сталося, господарюючий суб'єкт повинен постійно слідкувати за ситуацією на ринку, забезпечувати собі високу конкурентоспроможність [10].

Система фінансового аналізу в Україні має вибрати в себе кращі традиції і правила застосування світової практики ведення та організації фінансового аналізу, зберігаючи при цьому його національні особливості.

Загалом комплексна оцінка фінансової звітності підприємства передбачає визначення економічного потенціалу суб'єкта господарювання або, іншими словами, вона дає змогу забезпечити ідентифікацію його місця в економічному середовищі. Оцінка майнового та фінансово-економічного стану підприємства створює необхідну інформаційну базу для прийняття різноманітних управлінських та фінансових рішень щодо проблемних питань купівлі-продажу бізнесу, напрямів виробничого розвитку, залучення чи здійснення інвестицій тощо [12].

Тривалий природний процес вирощування тварин та рослин, а також сезонність виробництва зумовлює тривалий кругообіг оборотних коштів, авансованих у виробництво. У рослинництві — це рік, у тваринництві — від 9 місяців до року. Більша частина продукції реалізується в четвертому кварталі, що позначається на край нерівномірному надходженні виручки від реалізації — основного джерела коштів. Це приводить до того, що реальний фінансовий результат від господарської діяльності можливо визначити на основі річного звіту [11].

При проведенні комплексного аналізу фінансової звітності підприємств необхідно дотримуватись відповідних вимог, серед яких можна виділити наступні основні.

1. Методологічна база комплексного аналізу повинна ґрунтуватись на методиках, які давали б змогу в обмежені строки оцінити фінансовий стан суб'єкта господарювання. Комплексний аналіз протягом двох-трьох тижнів проведення процедури оцінки фінансового стану сільськогосподарського підприємства має не тільки ідентифікувати проблемні елементи, а й зробити обґрунтовані висновки щодо розвит-

ку тенденції зміни фінансового стану суб'єкта господарювання в цілому.

2. При практичному проведенні комплексного аналізу необхідно використовувати такий ефективний прийом організації аналізу фінансової звітності, як порівняльний аналіз. Він являє собою внутрішньогосподарський аналіз зведених показників фінансової звітності за окремими напрямками діяльності самого підприємства та його дочірніх підприємств або міжгосподарський аналіз показників даної фірми у порівнянні з відповідними показниками конкурентів, середньогалузевими чи середніми показниками. Залежно від поставленого завдання щодо організації комплексного фінансового аналізу конкретного об'єкта, необхідно, насамперед, визначитись з оптимальною базою для порівняння значень аналітичних індикаторів — значень фінансових показників.

3. Для здійснення комплексного аналізу необхідно забезпечити формування групи показників, які б у своїй сукупності відповідали вимогам комплексної характеристики поточного стану підприємств та перспектив його подальшого розвитку. При цьому слід пам'ятати, що використання надлишкової кількості фінансових коефіцієнтів може спричинити втрату часу на аналітичне та математичне забезпечення дослідження функціонально взаємозалежних між собою показників. Це, в свою чергу, значно знизить оперативність комплексного аналізу, яка є критичною характеристикою його ефективності. Наповненість цільової сукупності тими чи іншими показниками залежатиме від завдань, які поставлені перед аналізом його замовниками у кожному конкретному випадку. Серед таких вимог, що висуваються до потенційних показників, можна виділити невелику сукупність критичних значень.

4. Ефективність комплексного аналізу значною мірою залежить від можливості побудови адекватної системи однозначності інтерпретації результатів математичної та аналітичної обробки визначеної групи цільових показників з метою попередження та уникнення двозначності висновків, протиріч у поглядах окремих експертів щодо ідентифікації становища об'єкта дослідження [4].

У сучасній практиці фінансового аналізу поширеним засобом досягнення визначеної вище мети є розроблення системи ранжування, відповідно до якого кожному значенню цільового показника відповідає однозначно визначений ранг, а сума рангів, отриманих даним підприємством за результатами аналізу, слугує підставою для однозначної характери-

стики його фінансово-економічного становища, розвитку тенденцій його зміни та перспектив подальшого функціонування. Таким чином, відособлена оцінка окремих сторін фінансово-господарської діяльності підприємства на основі математичного моделювання органічно компонується в єдиному інтегральному фінансовому показнику. Отриманий у результаті комплексного аналізу інтегральний показник є характеристикою об'єкта аналізу: підприємства щодо відповідності поточним ринковим умовам. Наступні висновки є інформаційною основою для виконання поставленого управлінського завдання та дають змогу зробити обґрунтовані висновки про фінансовий стан підприємства в цілому [8].

Процес проведення комплексного фінансового аналізу складається з опрацювання системи проблемних питань, які можна об'єднати й узагальнити за такими напрямками:

- особливості побудови моделі обробки вхідної інформаційної бази відповідно до специфіки об'єкта дослідження;

- математична, статистична та аналітична складові моделі формування цільового елемента комплексного аналізу — інтегрального показника фінансового стану підприємства;

- комплексний аналіз на основі визначення загальної оцінки комерційної надійності підприємства;

- комплексний аналіз на основі моделей прогнозування банкрутства підприємства;

- модель інтерпретації результатів комплексного фінансового аналізу та формування майбутніх трендів фінансово-господарської діяльності підприємства [6].

Ключовим елементом процедури комплексного аналізу фінансового стану підприємства є побудова моделі обробки вхідної інформаційної бази. Така модель являє собою обґрунтований відповідно до специфічних характеристик конкретного випадку процедури комплексного аналізу органічний синтез математичних, статистичних та аналітичних методів дослідження [1].

Показниками і чинниками гарного фінансового стану можуть бути: стійка платоспроможність, ефективне використання капіталу, своєчасна організація розрахунків, наявність стабільних фінансових ресурсів. Показники і чинники незадовільного фінансового стану такі: неефективне розміщення засобів, недостатній обсяг власних оборотних коштів, наявність заборгованості платежів, негативні тенденції у виробництві. До найбільш загальних показників комплексної оцінки фінансового стану нале-

жать показники прибутковості і рентабельності. Велике значення має аналіз структури доходів підприємства та оцінки взаємозв'язку прибутку з показниками рентабельності. Важливо проаналізувати зв'язок прибутку підприємства з чинниками, які його формують, оскільки це полегшить практичну орієнтацію в цих питаннях.

Важливою складовою комплексної оцінки фінансового стану підприємства має бути рейтингова оцінка. Для цього необхідно на підставі комплексу оцінних показників надати узагальнюючу кількісну оцінку фінансовому стану кожного підприємства.

ВИСНОВКИ

Узагальнення та конкретизація існуючих підходів до комплексної оцінки фінансового стану підприємств дали змогу виявити системні недоліки, врахування яких має стати обов'язковою передумовою подальших досліджень та розробки адекватного сучасним умовам механізму комплексної оцінки фінансового стану.

Якість управлінських рішень залежить від адекватності аналітичних висновків, одержаних на основі інформаційного забезпечення аналізу фінансового стану. За результатами дослідження сутності інформаційного забезпечення аналізу виокремлені такі категорії: інформаційна система; комунікативне середовище; інформаційні технології. Сукупність інформаційних потоків та інформації складає інформаційну систему аналізу фінансового стану підприємства. Побудова системи раціонального інформаційного забезпечення потребує визначення змісту необхідної інформації.

Основним же науковим завданням в перебігу розробки механізму комплексної оцінки фінансового стану вітчизняних підприємств має бути сполучення обґрунтованих управлінських рішень стратегічного характеру та потреб оперативного управління фінансовим станом; диференційований підхід до визначення рекомендованих рівнів показників відносно підприємств різних галузей та організаційно-правових форм; максимальна інформативність показників залежно від потреб управління.

Важливою умовою для створення раціональної методології фінансового аналізу, яка відповідала б національним інтересам держави, є врахування національних умов господарювання, чинників його досягнень у минулому, змін в економічному і соціальному житті, глибоке вивчення зарубіжного досвіду і використання багатьох фундаментальних положень, прийнятих у розвинутих країнах з ринковою економікою [13].

При проведенні комплексного аналізу фінансової звітності необхідно: дотримуватись відповідних вимог; враховувати схему ієрархій системи показників для визначення інтегральної оцінки фінансового стану підприємств та враховувати визначений алгоритм — етапи проведення і обробки вхідної інформаційної бази.

Література:

1. Бабешко Л.О. Коллакационные модели прогнозирования в финансовой сфере / Л.О. Бабешко. — М.: Экзамен, 2008. — 288 с.
2. Базилевич В.Д. Посилення ролі фінансів у трансформаційній економіці / Базилевич В.Д. // Фінанси України. — 2004. — № 5. — С. 5—9.
3. Баканов М.И. Теория экономического анализа / М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. — 4-е изд., доп. и перераб. — М.: Финансы и статистика, 2007 — 416с.
4. Балабанов И.Т. Финансовый анализ и планирование хозяйственного субъекта. — 2-е изд. доп. — М.: Финансы и статистика, 2005. — 208с.
5. Басовский Л.Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2008. — 280 с.
6. Бекерська Д.А. Фінансове право в Україні / Д.А. Бекерська. — Одеса: Юрид.літ., 2005 — 124 с.
7. Бердникова Т.Б. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учеб. пособие. — М.:ИНФРА-М, 2007. — 215 с.
8. Білик М.Д. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник / Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. — К.: КНЕУ, 2005. — 589 с.
9. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування. — Київ: Центр навчальної літератури, 2003. — 224 с.
10. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2000. — 132 с.
11. Татур С.К. Виды экономического анализа, их место и роль в совершенствовании управления промышленным производством: [сб. ст.] / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, Экон. фак., Каф. бухгалтерского учета и анализа хозяйственной деятельности. — 425 с.
12. Финансы предприятий под. ред. Колчиной Н.В. — Москва: Юнити, 2005.
13. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: навч. посібник. — 2-ге вид. перероб. і доп. — Житомир: ЖІТІ, 2002. — 300 с.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2012. р.